کۆمەڵی ئیسلامیی کوردستان/ عێراق
ناوەندی هەڵبژاردن
زنجیرە (٣)

هۆشیاری هەڵبژاردن

هاوپەیمانێتی لەبەر رۆشنایی قورئان و سوننەتدا

چاوپێکەوتنێکی بەرنامەی (سەرنج)ی
کەناڵی ئاسمانی (پەیام)ە لەگەڵ ئەمیری کۆمەڵی ئیسلامی
مامۆستا عەلی باپیر سەبارەت بە هاوپەیمانێتی

چاپی یەکەم
١٤٣٠ - ٢٠٠٩

کۆمەڵی ئیسلامیی کوردستان/ عێراق

ناوەندی هەڵبژاردن

زنجیرە (٣)

هۆشیاری هەڵبژاردن

هاوپەیمانێتی لەبەر رۆشنایی قورئانو سوننەتدا

چاپی یەکەم

٢٠٠٩ - ١٤٣٠

ئەم باسەی بەر دەستتان لە ئەسڵ دا بابەتێکە کە لە یەکێك لە ئەڵقەکانی بەرنامەی (سەرنج)ی کەناڵی ئاسمانیی (پەیام)داو لە میانەی پرسیارو وەڵامێکدا کە پێشکەشکاری بەرنامەکە عومەر گوڵپی ئاراستەی مامۆستا عەلی باپیری کر دوە، ناوەندی هەڵبژاردن بەچاکی زانی لەبەر گرنگی بابەتەکە بڵاوی بکاتەوە لە زنجیرەی (٣)ی بڵاوکراوەکانی هۆشیاری هەڵبژاردندا. بۆ زیاتر بەرچاو ڕونیتان لەمەڕ هاوپەیمانێتی لەبەر ڕۆشنایی قورئان‌و سوننەتدا.

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

- ناوی کتێب: هاوپەیمانێتی لەبەر ڕۆشنایی قورئان‌و سوننەتدا
- نوسینی: علی باپیر
- زنجیرە: هۆشیاری هەڵبژاردن ٣
- دیزاین‌و پێداچوونەوەی: شادی جەمال
-ساڵی چاپ: ١٤٣٠ - ٢٠٠٩
- تیراژ: ٥٠٠٠ دانە
- نۆرەی چاپ: یەکەم
- چاپەمەنی: سیما - سلێمانی

هاوپەیمانێتی لەبەر رۆشنایی قورئان و سوننەتدا

پـێشـــەکـی

الحمدلله رب العالمين والصلاة والسلام على المبعوث رحمة للعالمين وآله المهتدين بهديه المبين من الصحب والازواج والقرابة والتابعين لهم باحسان الى يوم الدين.

بەڕێزان !

ئەم باسەی بەر دەستتان لە ئەسڵ دا بابەتێکە کە لە یەکێك لە ئەڵقەکانی بەرنامەی (سەرنج)ی کەناڵی ئاسمانیی (پەیام)داو لە میانەی پرسیارو وەڵامی پێشکەشکاری بەرنامەکە کاك عومەر گوڵپیو بەندەدا، پێشکەش کراوەو پاش هێنرانە[1] سەر کاغەزو چاوپێداگێرانەوەیو سووکە دەستکارییەکی خۆم، بەمجۆرەی لێهاتوە.

شایانی باسیشە کە بەقەناعەتی من ئەم باسە هەرچەندە کورتیشە، بەڵام بایی قەناعەت پێهێنانی هەرکەسێك دەکات کە دڵسۆزانە بەدوای هەق دا بگەڕێو بەڵگەو بەرچاو ڕوونیی باشی گرتوونە خۆی لەسەر ڕەوا(مباح) بوونی هاوپەیمانێتی بەستن لە نێوان لایەنێکی ئیسلامیی (یان زیاتر) لەگەڵ لایەنێك یان زیاتری نائیسلامییدا خاوەنی هەر جۆرە بیرو ڕایەك بێت، جا

---

[1] - لە لایەن کاك (موحەممەد جەمال ئەحمەد) دوە خوا پاداشتی بداتەوە.

ئەو لایەنە ئیسلامییە چ لە قۆناغی بانگەواز (الدعوة)دا بێتو لەچاو بەرانبەرەکانی کەمهێز بێ ، وە چ لە قۆناغی دەوڵەت دابێو لەچاو بەرانبەرەکانی بەهێزتر بێت.

چونکە وەك لە دووتوێی ئەم وتوێژەدا روونکراوەتەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ هەم لە مەککە کە لە قۆناغی بنگەوازو حاڵەتی چەوسێنرانەوە (اضطهاد)دا بوو، وە هەم لە مەدینەش کە لە قۆناغی دەوڵەتو حاڵەتی هێزو دەسەڵات دابوو، بەگوێرەی بە پێویست زانینو داخوازیی هەلو مەرج، چەندان جۆرە هاوپەیمانێتیو رێککەوتننامەی لەگەڵ چەندان لایەنی نامسوڵمان دا ئیمزا کردوە، یان هێناوەتە سەر ئیمزاکردن، وەك: سێ تیرە جوولەکەکانی دەوری مەدینە: (بنو قینقاع، بنو النضیر، بنوقریظة)وە هۆزی (قریش)، وە تیرەی (خزاعة)، وە تیرەی (بنو ضمرة)، وە هۆزی (غطفان)و ...هتد، ئینجا وێڕای ئەوەش پێغەمبەری خوا ﷺ پەسندیی خۆی بەرانبەر بە دوو پەیمان (حلف)ی دیکە دەربڕیوە کە سەردەمی پێش پێغەمبەرایەتی تێیاندا بەشدار بووەو ڕایگەیاندوە کە لە ئیسلامیش دا ئامادەی بەستنی پەیمانی لەو جۆرەیە، کە بریتین لە: پەیمانی جوامێران (حلف الفضول)و، پەیمانی بۆنخۆشکراوان (حلف المطیبین)، ئاشکراشە کە هەرکام لە دوو پەیمانو رێککەوتن (إتفاقیة)ش لە رۆژگاری نەفامێتی (عصر الجاهلیة)داو لە نێوان چەند هۆزو تیرەیەکی هاوبەش بۆ خوا دانەرو بتپەرست دا بوون.

بەڵام ئەوەی لە دوو توێی وتوێژەکەدا باسی لێوەنەکراوەو پێم وایە بۆشاییەکی لە بابەتەکەدا دروست کردووە ، بریتییە لە قسە کردن لەبارەی چەند فەرموودەیەکی پێغەمبەری خوا وە ﷺ، کە لە بارەی پەیمان بەستن (حلف)ەوە هاتوون، لە ڕواڵەتەکەیان دەفامرێتەوە کە پەیمان بەستنو هاوپەیمانێتی لە ئیسلامدا قەدەغەو ناڕەوا بێ.

ئەمەش دوو نموونە لەو فەرموودانە:

١- (لا حِلْفَ في الإسلام، وأيُّما حِلفٍ كاف في الجاهلية لم يَزِدْهُ الإِسلام إلاّشِدَّةً) رواه مسلم برقم ٢٥٣٠.

واتە : پەیمان پێکەوە بەستن لە ئیسلام دا نیە، وەهەر پەیمانێك لە سەردەمی نەفامێتی دا بووبێ ئیسلام هەر زیاتر پتەوی کردوە.

٢- أوفُوا بِحِلف الجاهلية فانَّه لا يزيدُهُ- يعني الإسلام- الّاشِدَّةً، ولا تُحدِثوا حِلْفاً في الاسلام) رواه الترمذي وحَسَّنَهُ الألباني، برقم: ١٥٨٥.

واتە: پەیمانی سەردەمی نەفامێتی بەرنەسەر، چونکە ئیسلام هەر پتەوتری دەکات، بەڵام لە ئیسلامەتیدا هیچ پەیمانێك مەبەستن.

وەك دەبینین ڕواڵەتی ئەم دوو فەرموودەیە ئەوە دەگەیەنێ کە هەر جۆرە پەیمان بەستنێکو هەموو جۆرە هاوپەیمانێتی (تحالف)ێك لە ئیسلامدا قەدەغە بێ! بەڵام بێگومان ئەو جۆرە تێگەیشتنە ڕواڵەتییە لەم دوو فەرموودەیەو هاووێنەکانیان، هەڵەیە، چونکە چەندان ئایەتی خوا سبحانه وتعالى و فەرمایشتی پێغەمبەری خوا ﷺ، زۆر بە ڕوونو ڕاوشکاوی باسی ڕەوایی پەیمان پێکەوە بەستن (تعاقد)و هاوپەیمانێتی یان کردوەو

فەرمانیشیان کردوە بە وەفاداریی بە بەڵێن‌و پەیمان‌و جێبەجێکردنی‌و، هەڕەشەشیان کردوە لە کەسێك یان لایەنێك کە پەیمان دەشکێنی‌و نایگەیەنێتە سەر!

دیارە وێڕای ئەوەش پێغەمبەری خوا ﷺ -وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا- چەندان جۆرە هاوپەیمانێتی لەگەڵ چەندان جۆرە لایەن دا بەستووە‌و هەتا سەریش پێیانەوە پابەند بووە، مەگەر بەرانبەرەکانی شکاندبیان‌و غەدریان کردبێ.

ئەمەش چەند ئایەت‌و فەرموودەیەك لەبارەی ڕەوایی پەیمان بەستن‌و گرنگیی‌و پێویستیی پێوە پابەند بوونی:

١ — (یا أیها الذین آمنوا أوفوا بالعقود ...) المائدة -١-، واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! پەیمانەکان جێبەجێ بکەن.

دیارەوشەی (عقود) کۆی (عقد)ە‌و ئەمیش بەمانای (عهد)ە‌و هەردووکیشیان لەزمانی کوردیدا بە مانای (پەیمان) یان (بەڵێن) دێن، (ابن کثیر) لە تەفسیری (أوفوا بالعقود)دا دەڵێ[٢]:(قال ابن عباس ومجاهد وغیر واحد: یعني بالعقود العهود، وحکی ابن جریر الاجماع علی ذلك، قال: والعهود ما کانوا یتعاهدون علیه من الحلف وغیره)، واتە: (ابن عباس)و (مجاهد)و غەیری وانیش گوتوویانە: مەبەست لە (عقود)، (عهود)ە، وە (ابن جریر الطبري) یەکدەنگیی زانایانی لەو بارەیەوە گێڕاوەتەوە، (عهود)

---

[٢] - بڕوانە (مصباح المنیر في تهذیب تفسیر ابن کثیر) ص ٣٤٩.

یش بریتین لەو پەیمانانەی کە لەنێو خۆیاندا دەیانبەستن لە هاوپەیمانێتیو غەیری ئەوەش.

٢- (وأوفوا بعهدالله اذا عاهدتم ولا تَنْقُضوا الأَيْمان بعد توكيدها...) النحل -٩١-. واتە: ئەو سوێندانەی کە بۆ تەئکید کردنەوەی پەیمان خواردووتانن، هەڵیان مەوەشێننەوە.

٣- (والذين ينقضون عهدالله من بعد ميثاقه ويقطعون ما أمرالله به ان يوصل ويفسدون في الأرض اولئك لهم اللعنة ولهم سوء الدار) الرعد -٢٥-، واتە: وە ئەوانەی کە پەیمانی خوا پاش پتەوکردنی هەڵدەوەشێننەوە، وە ئەوەی کە خوا فەرمانی پێکردوە بگەیەنرێ دەیپچرێنن، وە خراپەکاریی لە زەوی دا دەکەن، ئەوانە نەفرینی خوایان لێیەو خراپترین مەنزڵگایان هەیە.

٤- هەروەها پێغەمبەری خواش ﷺ لەو بارەوە فەرمایشتی زۆرن، بۆ نموونە: لە یەکێك لە فەرموودەکانی دا بێ بەڵێنی پەیمان شکێنی، بە یەکێك لە نیشانەو خەسڵەتەکانی بابای مونافیق دادەنێ، وەك فەرموویەتی: ((آية المنافق ثلاثٌ: إذا حدَّث كَذَب ، وإذا وَعَدَ أخْلَفَ، واذاأُتمِنَ خاف، وفي رواية: وإذا عاهَدَ غَدَرَ وإذا خاصم فجر)) رواه البخاري، واتە: نیشانەکانی مونافیق سێن: ئەگەر قسەی کرد درۆ دەکات، وە ئەگەر بەڵێنی دا دەیشکێنێ، وە ئەگەر سپاردەی پێ سپێردرا، ناپاکیی تێدا دەکات.

وەلەڕیوایەتێکی دیکەدا هاتوە: ((وە ئەگەر پەیمانی بەست دەیشکێنێ، وە ئەگەر ناکۆکی هەبوو لەگەڵ کەسێك دا تاوان دەکات)).

کەواتە:

مادام ئەو هەموو ئایەتو فەرموودانە لەسەر گرنگیی پەیمان دانو هاوپەیمانێتیو خراپیی‌و دزێویی پەیمان شکێنی‌و بێ بەڵێنی هەن، وەپێغەمبەری خواش ﷺ بەکردەوە ئەوهەموو جۆرە هاوپەیمانێتی‌و ڕێککەوتنانەی (التحالفات والأتفاقيات)ی لەگەڵ چەندان جۆرە لایەن داکردوون، بەهیچ ڕەنگێك ناگونجێ ئەو ماناو چەمکە ڕواڵەتییەی لەو دوو فەرموودەیە -کە پێشتر هێنامانن- وەردەگیرێ، مەبەستی پێغەمبەری خوا ﷺ بووبێ، چونکە ناگونجێ پێغەمبەری خوا پێچەوانەی قورئانو پێچەوانەی کردەوەی خۆیشی قسە بکات!

کەواتە:

باسەرنجی قسەو هەڵوێستی زانایانی ئیسلام بدەین داخۆ لەبارەی ئەو دوو فەرموودەیەو هاووێنەکانیانەوە چییان گوتوەو ئەو ناکۆکیی (تناقض)یە ڕواڵەتییەی ئاماژەمان پێکرد -کە لەنێوان ئەو فەرموودانەو ئایەتەکانی خواو هەڵوێستی کردەیی پێغەمبەردا هەیە- چۆنیان چارەسەر کردوە؟

سەرەتا باقسەو هەڵوێستی یەکێك لە هاوەڵان کە (أنس بن مالك)ە خوا لێی ڕازی بێ، لەوبارەوە بخەینە ڕوو:

((عن عاصم الأحول قال: قلت لأنس بن ملك: أَبَلَغَك أَنَّ النبيَّ ﷺ قال: ((لاحِلْفَ في الأسلام))؟ فقال: قد حالَفَ النبيُّ ﷺ بين قريشٍ والأنصار في داري)) رواه البخاري برقم: ٢١٧٢.

واته: (عاصم الأحول) دەڵێ: بەئەنەسی کوڕی مالکم گوت: پێت گەیشتووە کەپێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((پەیمان بەستن لەئیسلام دانیە))؟! گوتی: پێغەمبەر ﷺ لەماڵەکەی من دا پەیمانی لەنێوان قورەیش‌و پشتیوانان دا بەست! ئاشکراشە مەبەستی ئەنەس خوالێی ڕازی بێ، لەو پەیمانە برایەتیی‌و پەیمانی نێوان کۆچکەران‌و پشتیوانان (المهاجرون والأنصار)ە، کەدیارە کۆچکەران زۆربەی هەرەزۆریان لەهۆزی قورەیش بوون.

دیارە مەبەستی ئەنەسیش لەو وەڵامە ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ هەموو جۆرە پەیمان بەستن‌و هاوپەیمانێتی یەکی قەدەغە نەکردوە بەبەڵگەی ئەوە کە خۆی لەنێوان کۆچکەرانی مەککەو پشتیوانانی مەدینەدا پەیمانی بەستوە! جائێمە بەر لەوەی قسەو شیکردنەوەی زانایان لەوبارەوە بەدرێژیی بخەینەڕوو، پوختەکەی دەخەینەڕوو و دەڵێین:

زانایان گوتوویانە:

چۆنیەتی پێکەوە کۆکردنەوەو گونجاندنی ئەو ئایەت‌و فەرمایشتانە ئەوەیە، کە:

مەبەست لە هاوپەیمانێتیی‌و پەیمان بەستنی قەدەغەکراو، ئەو جۆرەیە کەلەسەر ناهەق بێ‌و پێچەوانەی شەریعەت بێ، وەمەبەست لەهاوپەیمانێتیی‌و پەیمان بەستنی ڕەوا، ئەوەیە کە لەبازنەی شەریعەت

دەرنەچێت، وەك چەسپاندنی دادگەریی و یارمەتی دانی ستەملێکراو و هێنانەدی بەرژەوەندییەکی ڕاست و ڕەوا.

ئنجا باسەرنجی قسەو شیکردنەوەی سێ لەزاناو پێشەوایانی ناودارمان بدەین لەوبارەوە:

یەك: (النووي) خوالێی خۆشبێ لەوبارەوە گوتوویەتی[3]:

(قال القاضي: قال الطبري: لايجوز الحلف اليوم فأن المذكور في الحديث والموارثة به وبالمؤاخاة كلّه منسوخ، لقوله تعالى: ﴿وَأُوْلُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ ..﴾ الأحزاب -٦-، وقال الحسن: كان التوارث بالحلف، فَنُسِخَ بآيات المواريث، قلت: أمّا مايتعلَّقُ بالأرثِ فَيُسْتَحبُّ فيه المخالفة عند جماهير العلماء، وأما المؤاخاة في الأسلام والمُحالَفَةَ على طاعة الله تعالى والتناصر في الدين والتعاون على البرِّ والتَّقوى وإقامة الحق، فهذا باقٍ لم يُنْسَخْ وهذا معنى قوله في هذه الأحاديث: ((وأيّماحلفٍ كان في الجاهلية لم يَزِدْهُ الأسلام الاّشِدَّةً))، وأما قوله: ((لاحِلْفَ في الأسلام)) فالمرادبه: حِلْفُ التوارثِ، والحِلْفُ على مامنع الشرع منه، والله أعلم).

واتە: قازی گوتوویەتی: (طبري) دەڵێ: ئەمرۆژگارە هاوپەیمانێتی دروست نیە، چونکە ئەوی کە لە فەرموودەکەدا باسکراوە وە میرات پێگرتنی و میرات گرتن بەبرایەتی، هەمووی نەسخ کراوەتەوە، چونکە خوای بەرز فەرموویەتی: ﴿وە خزمان لە کتێبی خوادا بۆ یەکدی لە خەڵکی دیکە لە

٣- شرح صحیح مسلم، ج١٦ ص٨٢،٨١.

پێشترن﴾ وه (حەسەن[٤]) گوتوویەتی: میرات گرتن کاتی خۆی بەهاوپەیمانێتی بوو، بەڵام بەئایەتی میراتەکان لابرا، منیش دەڵێم: ئەوەی کەپەیوەستە بەمیراتەوە لەلای جەماوەری زانایان واپەسندە سەرپێچی پەیمانە پێشووەکەی تێدا بکرێ، بەڵام برایەتی ئیسلامیی‌و هاوپەیمانێتی لەسەر فەرمانبەریی کردنی خوای بەرزو، پشتی یەکدی گرتن لە دینداریی داو هاوکاریی لەسەر چاکەو پارێزکاریی‌و، بەرپاکردنی هەق، ئەوە بەردەوامەو لانەبراوە، وەئەمەش مەبەستە بۆ قسەکەی لەم فەرموودانەدا، ((وە هەر پەیمانێك لەسەردەمی نەفامێتی دا بووبێ ئیسلام هەر پتەوتری کردوە))، بەڵام ئەوە کە دەڵێ: ((هاوپەیمانێتی لەئیسلام دا نیە)) ئەوە مەبەست پێی پەیمانی میراتگرتن‌و پەیمانە لەسەر هەرشتێك کەشەریعەت رێی لێگرتوە، خواش زاناترە)).

دوو: ((إبن حجر العسقلانی))یش خوا لێی خۆشبێ لەوبارەوە گوتوویەتی:[٥]

(وتَضَمَّن جوابُ أنسٍ إنكار صدر الحديث، لأن فيه نفي الحِلْف، وفيما قالَهُ هو إثباتُهُ، ويمكن الجمعُ بأن المنفيَّ ماكانوا يعتبرونه في الجاهلية من نصر الحليفِ ولوكان ظالِماً، ومن أَخْذِ الثأر من القبيلة بسبب قتل واحدٍ منها، ومن التوارث ونحو ذلك، والمثبت هو ماعدا ذلك، من نصر المظلوم والقيام

٤- مەبەست حەسەنی بەصراییە، خوالێی رازیبێ.

٥- فتح الباري شرح صحيح البخاري، ج١٠ ص٥٢٠.

في أمرِ الذين ونحو ذلك من المُستَحبّات الشرعيَّة كالمصادقةِ والموادة وحفظ العهد).

واتە: وە وەڵامەکەی ئەنەس نکووڵییکردنی سەرەتای فەرموودەکەی گرتۆتەخۆی[٦]، چونکە لەوێدا هاوپەیمانیێتی لابراوە، بەڵام ئەوەی ئەو (واتە: ئەنەس) گوتوویەتی: چەسپاندنی هاوپەیمانیێتی یە!

دەشگونجێ هەردووکیان کۆبکرێنەوە، بەوە کە بگوترێ: ئەوەی لابراوە ئەوە بووە کەلەڕۆژگاری نەفامیێتی دا باوبووە، وەك: سەرخستنی هاوپەیمان ئەگەر ستەمکاریش بێ، وە وەك تۆڵە ستاندنەوە لەتیرەیەك بەهۆی ئەوەوە کە یەکێك لەتیرەکەی بەرانبەر کوژراوە، وە وەك میرات لەیەکدی گرتنو وێنەی ئەوانە، بەڵام چەسپێنراو (لەهاوپەیمانیێتی) غەیری ئەوانەیە، وەك: یارمەتیدانی ستەمدیدە، وە بەڕێوەبردنی کاروبردنی کاروباری ئایینو وێنەی ئەوانە، لەوشتانەی کە پەسندیدەی شەریعەتن، وەك برادەرایەتیو دۆستایەتیو وەفاداریی)).

سێ: ((إبن الأثير))یش خوالێی خۆشبێ هەرلەو بارەوە گوتوویەتی:[٧]
(أصل الحِلْفِ: المعاقدة والمعاهدة على التعاضُدِ والتساعُدِ والاتِّفاق، فما كان منه في الجاهلية على الفتن والقتال بين القبائل والغاراتِ، فذلك الذي وردَ النَّهيُ عنه في الأسلام بقوله: ((لاحِلْفَ في الأسلام)) وماكان في الجاهلية من

٦- واتە: نکووڵییکردنی ئەنەس خوالێی ڕازی بێ لەوە کە ئەوقسەیە پێغەمبەر ﷺ کردبێتی، نەك نکووڵیی لەڕاستیی فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ، کەدیارە ئەوە کوفرە!
٧- النِّهاية في غريب الحديث والأثير، ج١ ص٤٢٥،٤٢٤.

نصر المظلوم وصلة الأرحام-كحلف المُطيَّبين وماجرى مجراه- فذلك الذي قال فيه ((وأيّما حلفٍ كان في الجاهلية لم يَزِدْهُ الأسلام الاّشِدَّةً)) يريدُ من المعاقدة على الخير ونُصْرة الحق، وبذلك يَجتمعُ الحديثان، وهذا الحلف الذي يقتضيه الأسلامُ، والممنوعُ منه ماخالَفَ حكم الأسلام..)

واته: ((وشەی (حلف) لەبنەڕەتدا یانی گرێبەستو پەیماندان لەسەر پشتگیریی‌و هاوکاریی‌و ڕێککەوتن، جائەوەی کە لەڕۆژگاری نەفامێتی‌جدا لەسەر ئاژاوەو کوشتارو ڕاووڕووتی نێوان تیرەکان بووبێ، ئەوە ئەو جۆرەیە کە لەئیسلام دا قەدەغەکراوە بەفەرموودەی: ((هاوپەیمانێتی لەئیسلام دا نیە))، بەلاّم ئەوەی کەلەڕۆژگاری نەفامێتی دا بۆیارمەتیدانی ستەملێکراوو گەیاندنی پەیوەندیی خزمایەتی بووبێ -وەك پەیمانی بۆنخۆشکراوانو هاووێنەی وی- ئەوە ئەو جۆرەیە کە لەبارەیەوە فەرموویەتی: ((وەهەر هاوپەیمانێتییەك لە نەفامێتی دا بووبێ، ئیسلام هەر پتەوتری کردوە)) کەمەبەستی پەیمان بەستنە لەسەر چاکەو سەرخستنی هەق، وەبەمەش هەردووك فەرمایشتەکە کۆدەبنەوە (واتە: دژی یەك نابن، وەك بەڕواڵەت وایە[8])، وەئەم جۆرە هاوپەیمانێتییەشە کەئیسلام دەیخوازێ‌و ئەوەش کە ڕێی لێگیراوە بریتیە لەوە کە پێچەوانەی حوکمی ئیسلام بێ)).

٨- ئەوەی نێوان دووکەوانەکە خۆم زیادم کردوە، بەمەبەستی ڕوونکردنەوەی واتا.

بەڕێزان!

پێم وایە پاش ئەم بڕە توێژینەوەیەش لەبارەی چەند فەرموودەیەکەوە کەڕواڵەتەکەیان قەدەغەکردنی هاوپەیمانێتی (تحالف) بەشێوەیەکی ڕەهاوبەگشتی دەگەیەنن، باش باش ڕوونبۆوە کە مەبەستی ڕاستەقینەی ئەو فەرموودانە شتێکی دیکەیە، کەبریتیە لە: قەدەغەکردنو ڕێ لێگرتنی ئەو جۆرە هاوپەیمانێتیو ڕێککەوتنانە کەلەسەردەمی نەفامێتی دا لەپێناو ئامانجو مەبەستی خراپو ناشەرعییانەدا دەبەستران، ئەگەرنا پەیماندانو ڕێککەوتن بەمەبەستی هێنانەدی ئامانجی ڕاستو ڕەواو شەرعیی، نەك هەر هیچ ئیشکالێکی تێدانیە، بەڵکو وەك هەر بابەتێکی دیکەی بواری عادەتو هەڵسو کەوتەکان (العادات والمعاملات) لەئەسڵدا ڕەوا (مُباح)یەو، جاری واش هەیە حوکمەکەی دەگۆڕێ بۆپەسندیی (إستحباب) وبگرە پێویستیی (وجوب)یش، بەپێی بنچینەی شەرعیی: (مالایتم الواجب الاّبه فهو واجب): هەرشتێك فەرزێك پەکی لەسەری کەوت فەرزە، وەبنچینەی: (للوسائل حکم المقاصد): ئامرازەکان حوکمی ئامانجەکانیان هەیە.

بەپێویستیشی دەزانم کە لە کۆتایی ئەم پێشەکییەدا ئاماژە بۆمەسەلەیەکی گرنگ بکەم:

بابەتی هاوپەیمانێتی بەستن —کەوەك لەم باسەدا ڕوونمان کردۆتەوە، لەبنەڕەت دا شتێکی ڕەوا ڕێ پێدراوە- بابەتێکی یەکجار گرنگو هەستیارەو دەگونجێ دەرهاویشتەو دەرەنجامی جۆراوجۆری لــێ بکەونەوە، بەهەردووك باری چاكو خراپداو بەگوێرەی تێدا پێکانو نەپێکان، بۆیە

پێویسته سەرکردەو مشوورخۆران زۆر بەوریایی‌و هۆشیارییەوە هەنگاوی تێدا هەڵێننو، هەتا دەتوانن ڕاوێژی تێدا بکەن‌و ئەوپەڕی وردبینیی‌و دووربینیی تێدا بەکار بێنن، ئەوە لەلایەك‌و لەلایەکی دیکەشەوە لەسۆنگەی ئەوەوە کە ئەوبابەتە ئاستێکی بەرزی هۆشیاریی سیاسی‌و ئاسۆیەکی فراوانی فیکریی پێویستە، ئەگەر بێت‌و سەرکردەو مشوورخۆرەکان زەمینە سازییەکی باشی فیکریی‌و پەروەردەیی لەنێو ئەندام‌و دۆست‌و لایەنگران دا بۆ نەکەن، ڕەنگە ڕوو بەڕووی گلەیی‌و گازندەو ڕەخنەی زۆر ببنەوەو بگرە سەریش بکێشێ بۆ لێك ترازان‌و پەرتەوازەییش!

دیارە هەرکام لە ڕێککەوتن (صلح)ی حودەیبییەی[9] سەردەمی پێغەمبەری خوا ﷺو، ڕێککەوتنی دوای شەڕی (صفّین)ی[10] ڕۆژگاری عەلی کوڕی ئەبوو طالیب خوا لێی ڕازی بێ، کە شۆرەتی (تحکیم)ی وەرگرتوە، چاکترین بەڵگەو نموونەن لەوبارەوە!

چونکە لەئاکامی هەرکام لەو دوو ڕێککەوتن‌و پێکهاتنەدا، لە هی یەکەمیاندا زۆربەی خەڵکەکەو لەهی دووەمیاندا ژمارەیەك ناڕازیی بوون‌و ڕەخنەیان گرت‌و، ئەو پێکهاتن‌و پەیمانبەستنەیان لەگەڵ لایەنی بەرانبەردا پێ قبووڵ نەکرا، بەڵام لەسوڵحی حودەیبییەدا بە حیکمەت‌و لێزانیی

---

[9] - بروانە: (السیرة النبویة لابن هشام) ج٣ ص١٦٢ تا ١٧٦.

١٠- بروانە: (سیرة أمیر المؤمنین: علي بن أبي طالب) ص٤٦٠ تا ٤٨٧، الدکتور علي محمد الصلابي

پێغەمبەری خوا ﷺ لەلایەکو، گوێڕایەڵیی‌و متمانەی خەڵکەکە بەرانبەر بەقیادە، لەلایەکی دیکەوە، کێشەو گرفتی بەرەی ڕەخنەگرو نارازیی‌و (جبهة المعارضة) بەبێ سەرئێشەو دەرهاوێشتەیەکی خراپ، چارەسەر بوو، بەڵام لە صوڵحی تەحکیم ئەو کێشەو گرفتە چارەسەر نەکراو سەرەنجامیش دەرهاوێشتەی یەکجار خراپی لێکەوتنەوە، کە خراپترینیان لێک ترازانی ڕیزەکانی سوپای خەلیفەی چوارەمی پێغەمبەر ﷺ عەلی کوڕی ئەبوو طالیبو، پاشان شەهیدکرانی خۆیشی بوو بەدەستی یەکێك لەو ڕەخنەگرو نارازییە کەللە ئێشك‌و ناحاڵییانە کە (عبدالرحمن بن ملجم) بوو!

خوای بەبەزەییو بەخشەر بەلوتفو کەرەمی بێ سنووری خۆی هیدایەتی زیاتری هەموولایەکمان بدات، بەجۆرێك کە هەرچییەك خێرو بەرژەوەندیی خەڵك‌و کۆمەڵگامانی تێدایە، لەهەر قۆناغو هەلو مەرجێك دا بتوانین لێزانانەو بوێرانەو وردبینانەو دووربینانە، بڕیاری لەسەر بدەین‌و هەنگاوی بۆ بنێین‌و، هێندەش ڕاوێژ پێکردنی خەڵکەکەمان‌و بەرچاو ڕوونکرنەوەو ئیقناع کردنیان ڕەچاو بکەین، کە ڕێ نەدەین هیچکەسمان لێ بڕەنجێ، یان بەجێ بمێنێ.

سبحانك اللهم وبحمدك أشهد ألاّ إله إلاّ أنت

أستغفرك وأتوب اليك

٢ جمادي الثانية ١٤٣٠

٢٧ مایسی ٢٠٠٩ - هەولێر

بسم الله الرحمن الرحيم

بەڕێزان!

ئەڵقەی ئەمجارەی بەرنامەکەمان سەبارەت بە هاوپەیمانێتیی دەبێت، بە تایبەت کە ئێمە ڕۆژ بە ڕۆژ لە وادەی هەڵبژاردنەکانی پەرلەمان نزیک دەبینەوە، بەر لە دەستپێکردنی بانگەشەکانی هەڵبژاردن بە پێویستی دەزانین لە ڕووی تیۆرییو کردارییەوە تیشکێك بخەینە سەر هاوپەیمانێتی، ئێمە دەمانەوێت بزانین لە ڕوانگەی ئاینی پیرۆزی ئیسلامەوە هاوپەیمانێتی هیچ بەڵگەو پاساوێکی شەرعیی هەیە؟ بە تایبەت هاوپەیمانێتییەك کە لە نێوان دوو بۆچوونی جیاواز، لایەنێکی ئیسلامییو لایەنێکی عەلمانی یان نیشتیمانییدا ببەسترێت، ئیسلامییەکان چۆن دەتوانن قەناعەت بەو کەسانە بکەن کە پێیانوایە ناکرێت دوو لایەنی ئیسلامییو عەلمانیی یان ئیسلامییو غەیرە ئیسلامیی پێکەوە کۆببنەوە.؟

+ سلاوی خوای گەورەت لێبێت بەڕێز مامۆستا؟

ـ وعليكم السلام ورحمة الله، سلاو لە تۆش بێت.

+ بەڕێز مامۆستا لە دەروازەی بەرنامەکەماندا دەمانەوێت لە پێناسەی هاوپەیمانێتییەوە دەست پێبکەین، هاوپەیمانێتی چییە؟! هاوپەیمانێتیی بۆچی؟ بۆچی پێویستە خەڵکێك یان دوو و سێ و چوار حیزب پەنا ببەنە بەر هاوپەیمانێتی؟ پاشانیش دەچینە سەر هاوپەیمانێتیی لە ڕوانگەی ئیسلامەوە

ـ بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله وصلى الله تعالى وسلم وبارك على رسول الله محمد وعلى آله و صحبه و من اهتدى بهداه، هاوپەیمانێتیی کە لە زمانی عەرەبییدا وشەی (تحالف)ی بۆ بەکاردێ، یان (إتفاقية)، وشەی (حلف) لە زمانی عەرەبییدا واتە (پەیمان) کە بەو بەڵێن و پەیمانەیان وتوە کە دوو کەس یان دوو تیرە یان دوو لایەن، یان زیاتر پێکەوە دەیبەستن، دیارە (تحالف) هەر لە وشەی (حِلْف)ەوە هاتوە لەسەر کێشی (تفاعل)، واتە (پەیمان پێکەوەبەستن)، وە لە زمانی کوردییدا ئێمە دەڵێین هاوپەیمانێتیی یاخود ڕێککەوتن، دیارە لە ڕووی شەرعییەوە وە لە ڕووی عورفییەوە، هیچ ئیشکالێك نیە لەسەر ئەوە کە دوو نەفەر یاخود دوو لایەن، یاخود چەند لایەنێك بەیەکەوە پەیمان ببەستن و عەقدێکیان لە بەیندا هەبێت کە هەردوو تەرەف یان هەموو تەرەفەکان لەگەڵ یەکتردا بۆ هێنانەدی ئامانجێکی هاوبەش، یان ئامانجە هاوبەشەکان تێبکۆشن، وە ئەرك و مافیشیان لە بەیندا دابەش بکرێت، هەڵبەتە هەر کەسە بەپێی

قـەبارەی خـۆی، وە ئـەو مەسـەلەی پـەیمان پێکـەوە گرێدانـە شـتێکی مەعهوودە بە درێژایی مێژوو، هەر لەو کاتەوە کە بەشەریەت هاتۆتـە نێـو شارسـتانییەوەو، کیـانو قـەوارە سیاسـییو پێکهاتـەکانی کۆمەڵگـەی بەشـەریی بـە یەکـەوە هەڵسوکەوتیان بـووە، ئـەو مەسـەلەی پـەیمان پێکەوەبەستنو ئیتیفاق پێکەوە کردنـە، هـەر بـووە، لـە ڕووی شـەریعەتی ئیسلامییشەوە لەبناغەدا ڕەوایە، بەڵام دیارە کۆمەڵێك ڕێساو یاسـای بـۆ دانرانو بەرەهایی بەرهەڵدا نەکراوە، بەڵکو چوارچێوەیەکی بۆ دانـراوە کـە دەبێت بەو شێوەیە بکرێتو خۆ لەفلان شـتە بپارێزرێـت، وە ئەگـەر فـلان مەرجەی تێدا نەبێت ڕەوا نییە، وە ئەگـەر فـلان شـتەی تێـدا بێـت ئـەوە حوکمەکەی بەو شێوەیە دەگۆڕێـت، لـە کـاتی قودەتـدا ئاوایـەو لـە کـاتی بێدەسەلاتییدا یان کەمهێزییدا بەو شێوەیەو...هتـد، شـەرعزانان قسـەیان زۆر لێوە کردوە.

+ مامۆستا! بێگومان ئێمە باس لە هاوپەیمانێتیی سیاسـیی دەکـەین، بـە دیارییکراوییش باس لە هاوپەیمانێتیی چوار حیزبەکـە دەکـەین، بێگومـان ئێوە وەکو کۆمەڵی ئیسلامیی کە بـەڕێزت ئـەمیری کۆمـەڵی ئیـسلامیی کوردستانیت، یـەکگرتووی ئیـسلامییش، بـە دیـدو تێڕوانینـی جیـاوازی خۆتان، ئیسلام وەکو مەبدەء و فیکر تەبەننی دەکـەن، لەگـەڵ دوو حیـزب هاوپەیمانێتیتان بەست کە غەیری ئایینی پیرۆزی ئیسلام تەبـەننی دەکـەن، جا ئایا ئێوە بەڵگە شەرعییەکانتان لە ئاینی پـیرۆزی ئیـسلامدا چـین کـە دەتوانن دەستکراوە بـن لـە بەرانبـەر ئـەم هاوپەیمانێتییـەدا؟ یـانی ئێـوە

پشتتان بە چ بەڵگەیەك بەستوە لە ئایینی ئیسلامدا، چونکە ئەوانەی شوێنکەوتەی ئێوەن، بەڕاستیی چاوەڕێی ئەوەن بەڵگەتان هەبێت بۆ ئەو هاوپەیمانێتییە لەگەڵ دوو لایەنی جیاواز لە خۆتان؟

- پێشەکی دەمەوێ دوو مەسەلە ڕوون بکەمەوە کە یەکەم: ئەو دوو لایەنەی ئێمە ئەم لیستە هاوبەشەمان لەگەڵ دروست کردوون، بەیەکەوە پێشینەیەکمان هەبووە، هەر لە کاتی پێکهێنانی ئەنجوومەنی باڵای پارتە سیاسییەکانو لەوەپێشیش لەسەر گۆڕەپانی کوردستان ئاشنایەتیمان پێکەوە هەبووە، وەکو باقی لایەنەکانی دیکە، بە تایبەت ئەو چوار لایەنە بە یەکەوە هاوهەنگاویی و هاوهەڵوێستییمان هەبووە، هەموو لایەك ئاگادارن ئێمە کاتی خۆی یاداشتنامەیەکمان دا بە سەرۆکی هەرێمو سەرۆکی پەرلەمانو سەرۆکی حکومەت، دوایی ئەو یاداشتنامەیەمان کردە پرۆژەیەکی چاکسازیی، دیسان بە شێوەی تایبەت دامان بە شوێنە بڕیاربەدەستەکان، دوایی ئەوە بوو لە قۆناغی سێیەمدا ئێمە ئەو پرۆژە چاکسازییەمان لە دووتوێی ڕاپۆرتێکدا بۆ ڕای گشتیی بڵاو کردەوە، دیارە لەو کاتەوە برادەرانی پارتیو یەکێتیی بە تەنگەنەفەسیی و گرژییەکەوە لەگەڵ بڵاوبونەوەی ئەو ڕاپۆرتە ڕووبەڕوو بونەوە، کە پێموایە دوایی زیاتر بەسەر خۆیاندا شکایەوە، ئێمە ئاوا پێشینەیەکی بەو جۆرەمان پێکەوە هەبووە، ڕوونکردنەوەی دووەمیش: مەبەستمە ئەوەش بڵێم کە ئەو دوو لایەنە لە ڕووی فکرییەوە لەیەك جیان، هەرچی حیزبی سۆشیالیست دیموکراتی کوردستانە، بە سکرتێرییەتی کاك موحەممەدی حاجی مەحمود،

کە چەندان جار تەئکیدی کردۆتەوە ئەوان خۆیـان بـە لایـەنێکی عـەلمانیی نازانن، دەڵێ ئێمە لایەنێکی نەتەوەیین، لایەنێکی نیشتیمانیین، بەڵام کـاك قادر عەزیزو ئەو بەشەی زەحمەتکێشان کە لەگەڵی ماوەتەوە، ئەوان خۆیان بـە عـەلمانیی دەزانـن، کەواتـە: ئـەو دوو لایەنـە لەیـەك جیـان لـەڕووی فکرییەوە، واتە هەر کەسە پێویستە وەکو خـۆی پێناسـەی بکـەین، وەکـو ئەوەی کە خۆی دەیەوێ پێناسە بکرێ و خۆی دەناسـێنێ، بـەکورتی: ئـەو لیستە هاوبەشەمان پێشینەی هەیە.

+ پێشینەیەکی کارکردن؟

- بەڵێ ڕەگو ڕیشەی پێشتری کارکردنمان پێکـەوە هەیـە، دیـارە لەوانەیـە پێویست بکات دواتر زیاتر تیشك بخەمە سەر ئەم مەسەلەیە، بـەڵام جـارێ لە ڕووی شەعییەوە جەنابت پرسیار دەکەیت.

+ بەڵێ.

- ئایا چ بەڵگەیەکی شەرعیی هەیە لەو بارەوە کـە لایـەنێکی ئیـسلامیی یان چەند لایـەنێکی ئیـسلامیی لەگـەڵ لایـەنێکی غـەیرە ئیـسلامیی دا هاوپەیمانێتی بکەن، جا هەر ئینتیمایەکی فکریی هەبێت، یـاخود کـارێکی هاوبەش بکەن؟ لەوەڵامدا دەڵێین: بەڵگەی شـەرعیی لـەوبارەوە زۆرن، بـۆ نموونە:

<u>**بەڵگەی یەکەم:**</u> وەکو زۆر جـاری دیکـە گوتوومانـە شـەرعزانان هـەموو لەسەر ئەو بنچینە شەرعییە یەکدەنگن کە پێویـستە هەمیـشە ئێمـە کـە دێینە نێو بازنەی هەڵسوکەوتو عادەتەکانەوە، ئەو بنچینە شـەرعییەمان

لەبەر چاو بێت، ئەگەرنا دوایی هەر بە دەستی خۆمان خۆمان عاسێ دەکەین‌و زوڵمیش لە شەریعەت دەکەین، بنچینە شەرعییەکەش ئەوەیە کە دەڵێت: بناغە لە هەڵسوکەوتەکاندا دەستکراوەییە، "الأصل في المعاملات الإباحة"، یان (بناغە لەعادەتەکاندا بواردرانە)، " الأصل في العبادات العفو"، دیارە مەبەست لە عادەت‌و موعامەلات، هەڵسوکەوتی ئینسانەکانە لەنێو خۆیاندا، هەڵسوکەوتی ئینسانەکان لەنێو خۆیاندا ئەسڵ‌و بناغە تێیدا دەستکراوەیی‌و ڕەوایی یە، واتە: هەموو جۆرە هەڵسوکەوت‌و عادەتێك ڕەوایە، مەگەر ئەوە کە بە دەقێکی شەرعیی قەدەغە کرابێت، بە پێچەوانەی عیبادەتەوە، کە "الأصل في العبادات الحظر الاّ ما شرعه الشرع" واتە: بناغە لە خواپەرستییەکاندا بریتییە لە قەدەغەکران یاخود ڕێلێگیران، مەگەر ئەوە کە شەرع ڕێگەی دابێت، واتە بە پێچەوانەی حاڵەتی یەکەمەوە، ئەویش لەسۆنگەی ئەوەوە کە عیبادەت بریتییە لە هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ خوا (سبحانە وتعالی)داو خواش بەس بۆ خۆی دەزانێ دەبێ چۆن هەڵسوکەوتی لەگەڵدا بکەی؟ چۆن بەندایەتی بۆ بکەی؟ چۆن ئیمانی پێ بێنیت؟ چۆن بیپەرستیت؟ چۆن یادی بکەی؟ ئەوە هەر خوا دەیزانێت، لەبەر ئەوە هەر ڕێیەك خوا دیاریی نەکردبێت لە بواری پەیوەندیی لەگەڵ خوادا کە پێی دەوترێ عیبادەت، قەدەغەیە، بۆیە هەر شتێك لە بواری عیبادەتدا زیاد بکرێت، بە داهێنراو (بدعة) لەقەڵەم دەدرێ، بە پێچەوانەی عادەت‌و هەڵسوکەوتەکانەوە کە ئەسڵ تیایاندا داهێنانە، بۆیە هەندێك لە شەرعزانان وتوویانە: "الأصل في المعاملات

الإبداع"، ئەسلْ لە هەڵسوکەوتەکاندا بریتییە لە داهێنان، "والأصل في العبادات الإتِّباع"، وە بناغە لە عیبادەتەکاندا بریتییە لە شوێنکەوتن، واتە شوێنکەوتنی شەرع، کەواتە: ئێمە بۆ ئەوەی بیسەلمێنین هاوپەیمانییکردن لەگەڵ لایەنێکی غەیرە ئیسلامییدا ڕەوایە، ئەوەندە بەسە کە هیچ دەقێکی شەرعیی لەسەر ناڕەوابوونی نەبێ، ئیدی ئەوکاتە مانای وایە لەسەر ئەسڵی خۆی کە ڕەوایی (إباحة)یە ماوەتەوەو پێویستییمان بە بەڵگە هێنانەوەی دیکە ناکات، ئنجا کە دەڵێین: غەیرە ئیسلامیی، بەڕاستیی دەمەوێت کە هیچ کەس بە هەڵەدا نەچێتو بزانێ مەبەستمان ئەوە نیە کە حوکمی نامسوڵمانەتیی بەسەر تاکەکانی ئەو لایەنانەدا بدەین، چونکە مەرج نیە ئەو کابرایە کە دەڵێ: ئیسلامیی نیم! لە زاتی خۆیدا نامسوڵمان بێت، بەڵێ مەرج نیە، کە تۆ وتت ئەوە لایەنێکی غەیرە ئیسلامییە، یەکسەر لە بازنەی ئیسلامت بردبێتە دەرەوە،بەڵکو ئەو لایەنە خۆی لەژێر لافیتەی ئیسلامییدا نابینێتەوە، بەڵام مەرج نیە هەر کەسێك خۆی وەکو لایەنێکی نەتەوەییو نیشتیمانیی ناساند، لەگەڵ ئیسلامدا تێك بگیرێت، چونکە لایەنی نەتەوەییو نیشتیمانیش بەشێکە لە مسوڵمانەتییو لە دینداریی، منێکی ئیسلامییش لایەنی نەتەوەیی خۆمم هەیەو لایەنی نیشتیمانیی خۆمم هەیە، ئنجا خوای پەروەردگار هەموو شەریعەتەکانی خۆی ناردوە بۆ بەختەوەرکردنی خەڵكو ئینسانەکان، وە ئینسانەکان دابەش دەبنەوە بۆ نەتەوەو بۆ تیرەو هۆزەکان، وە لە ڕووی جوگرافییەوە دابەش دەبن بۆ چەند نیشتیمانێك، کەواتە سەرەنجام ئێمە

پێویستیمان بە نیشتیمانێك هەیە چالاكیی تێدا ئەنجام بدەین، وە پێویستیمان بە چوارچێوەی نەتەوەیەك یان چەند نەتەوەیەكە كە كارەكەمانی تێدا ئەنجام بدەین، مانای وایە خۆپێناسەكردن بە لایەنێكی نیشتیمانی یان نەتەوەیی، دژ ناوەستێتەوە لەگەڵ مسوڵمانەتیی دا، چونكە ئیسلام لایەنی نیشتمانو نەتەوەشی تێدایە، بەڵام دیارە بە ڕێكوپێككراویو بە سنووربۆدانانەوە، وەكو زۆر جار گوتوومە ئێمە لەگەڵ نەتەوەدۆستییدایین، بەڵام لەگەڵ نەتەوەپەرستیی دا نین، نیشتیماندۆستین، بەڵام نیشتیمانپەرست نین، ئێمە نیشتیمانو خەڵك و نەتەوەی خۆمان خۆش دەوێتو بە عیبادەتی دەزانین خزمەتیان پێبكەین، بەڵام نیشتیماندۆستیی جیا دەكەینەوە لە نیشتیمانپەرستیی، ئێمە لەگەڵ وەتەنییەت (وطنية)ین، بەڵام لەگەڵ وەسەنییەت (وثنية) نین، نیشتیمانو وڵاتی خۆمانمان خۆش دەوێت، بۆچی؟ چونكە ئێمە هەر دینو فكرەیەكمان هەبێت، سەرەنجام دەبێت سەرزەمینو خاكێكمان هەبێت ئەو دینو فكرەیەی تێدا پیادە بكەین، پاشان خۆشویستنی خەڵكو خاكیش شتێكی خوارسك (فطري)ەو هەموو مرۆڤێك هەیەتی كەواتە ئەوەش گرنگە بزانرێت كە ئێمە وەكو دوو لایەنی ئیسلامیی مەرج نیە لە هەموو ڕوویەكەوە لەگەڵ ئەو دوو لایەنە كە هاوپەیمانییمان لەگەڵ كردوون، یان لیستێكی هاوبەشمان لەگەڵ دروست كردوون، یان لەگەڵ هەر لایەنێكی دیكەشدا كە بە یەكەوەش نین لەم لیستە هاوبەشەدا، مەرج نیە لەگەڵ هەموو شتێكیاندا تێكبگیرێین، ئێمە بە تەئكید لەگەڵ ناشەرعییەكانی هەر كەسێكدا تێك

دەگیرێین، ئەگەر خۆشمان بێت، بەڵام تەنیا لەگەڵ شتی ناشەرعییدا تێك دەگیرێین، ئەگەرنا ئێمە خاڵی هاوبەشمان خۆ هەر لەگەڵ ئەو دوو لایەنەدا نیە، ئێمە چەند ساڵە لەم وڵاتەدا لەگەڵ پارتیو یەکێتیو باقی لایەنەکانی دیکەدا هاوکار بووین، هاوپەیمانییمان لەگەڵیاندا هەبووەو، ئێستاش هاوکارین، لە وڵاتێکداینو یەك پرۆسەی سیاسیی کۆمان دەکاتەوە، یەك ئەزموونو وڵات هەموومان کۆ دەکاتەوە، خۆ مانای وانیە کە تۆ لە چەند ڕوویەکەوە بیرو بۆچوونت جیایە، لە هەموو ڕوویەکەوە جیای، تەنانەت خوا (سبحانه وتعالى) بانگی جولەکەو نەسڕانییەکان دەکاتو دەفەرموێت: (يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ)، آل عمران -٧١-، واتە: ئەی خاوەن کتێبەکان بۆچی حەقو باتڵ تێکەڵ دەکەن؟ واتە شتی ڕاستتان پێیە، بەڵام لەگەڵ شتی ناڕاست تێکەڵی مەکەن.

بەڵگەی دووەم: بەڵگەیەکی دی ئەوەیە کە ئێمە کاتێك تەماشای سیرەو ژیانی پێغەمبەر ﷺ دەکەین، دەبینین هاوپەیمانێتیی کردوە لەگەڵ ئەوانە کە غەیری خۆی بوون، غەیری خۆی واتە غەیری پێغەمبەر ﷺ، کە ئەوکاتە پێغەمبەر یەکسان بووە بە ئیسلامو هەر کەسێ لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ نەبووبێت مسوڵمان نەبووە، دیارە جاری دیکەش باسم کردوە کە ئێمە ناتوانین ئەو ئیددیعایە بکەینو قەتیش نەمانکردوە، کە ئێمەش وەك پێغەمبەر ﷺ یەکسانین بەئیسلام، هەرچەندە دوژمنانو ناحەزانیش ئەو تۆمەتانەمان دەدەنە پاڵ، بەڵام چەندان جار ئەو تۆمەتەمان ڕەت کردۆتەوە، کەچی ئەوان وەکو قەوانێکی سواو هەر دووبارەی دەکەنەوە، کە

لە ڕاستییدا ئەوە هەر شەڕپێفرۆشتنو گێچەڵ پێکردنە، ئەگەرنا ئێمە چەندان جار گوتومانە ئێمە ئیددیعای ئەوەمان نەکردوەو ناکەین کە ئێمە یەکسانین بە ئیسلام، وە یەکسانیش نین، چونکە ئێمە لایەنێکی ئیسلامیین، ئێمە کۆمەڵێکین لە مسوڵمانانو مەرج نیە هەر کەسێك لەگەڵ ئێمە نەبێت، مسوڵمان نەبێت، بەڵێ ئێمە لایەنێکین خزمەتی ئیسلام دەکەین، ئەگەر کەسێك بە ڕێی عەلمانییەتدا دەڕوات، ئەوی دیکە بە ڕێی مارکسیزمدا دەڕوات، ئەوی دیکە بە ڕێی لیبرالیزمدا دەڕوات، ئێمە بە ڕێی ئیسلامدا دەڕۆین، ئیدی ناشڵێین هەر کەسێك لەو خەتو ڕێبازەدا بە مەعنا حزبییەکەی لەگەڵمان نەبێتو لە چوارچێوەکەی حیزبەکەی ئێمەدا نەبێت، ئیسلامیی نیەو مسوڵمان نیە، چونکە وەك زۆر جار گوتوومە: ئیسلامیبوون، واتە: تەبەنییکردنی ئیسلام، کە لە قورئانو سوننەتدا بەرجەستەیە، ئیدی هەر کەسێك بڵێ قورئانو سوننەت بەرنامەی ژیان بنو شەریعەتی خوا بەرنامەی ژیان بێ، ئەوە ئیسلامییە ئەگەر لە چوارچێوەی ڕێکخراو و حیزبێکی ئیسلامییشدا نەبێت، بەڵام بە تەئکید هەرکەسێك نکوولیی بکات لە ئیسلام، جا لە هەموو ئیسلام نکوولیی بکات، یان لە بەشێکی، تەنانەت لە یەك لە یاسای بە ئاشکرا زانراوی ئیسلام، کە زانایان زاراوەی: (ما علم من الدين بالضرورة)یان بۆ بەکارهێناوە، واتە: ئەوەی کە هەموو کەسێك بە ئاشکرا دەزانێت ئەوە یاسایەکی ئیسلامە، هەر کەسێك نکوولیی لێ بکات، لە بازنەی ئیسلام دەچێتە دەرێ، ئەوە ئیجماعو یەکدەنگیی هەموو زانایانی لەسەرە کە

(الرضا بالكفر، كفر)، ڕازیی بوون بە کوفر، کوفرە، وە ڕەفزی ئیسلامیش هەمووی یان بەشێکی (کلاً أو جزاً)، ئەوەش هەر کوفرە، جا ئەوە حسابێکی دیکەیە.

+ نموونەکانی سیرەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟

ـ بەڵێ پێغەمبەر ﷺ، هاوپەیمانێتی کردوە لەگەڵ جوولەکەکاندا، کە ئەوە کە ئەوە زەقترین نموونەیە لە مێژووی پێغەمبەردا ﷺ، پێغەمبەری خوا کە دەچێتە مەدینە سێ ئیشی گەورە دەکات، کە ئەوە لە هەموو کتێبەکانی مێژوودا نووسراوە، بەتایبەت سیرەی (ئیبنو هیشام):[11] یەکەم برایەتیی کرد لە نێوانی کۆچکەرانو پشتیوانان‌دا، بۆ ئەوەی لە ڕووی هاوسەنگی گوزەرانو ژیانەوە ئەو ناهاوسەنگییەی هەبوو، ڕاستی بکاتەوە، کە بۆ کاتێکی دیاریکراو لە هەموو شتێکی یەکتردا بەشدار بوون، ئیشی دووەمی ئەوەبوو مزگەوتی دروست کرد، وە ئیشی سێیەمی ئەوە بوو کە وەسیقەیەکی نووسی، کە سەحیفەشی پێ وتراوەو کیتابیشی پێ گوتراوە، لە نێوانی پێغەمبەر ﷺو مسوڵمانان لە لایەکو، تیرە جوولەکەکان لە لایەکی دیکەوە، ئەو تیرە جوولەکانەی کە لە نێو مەینەدا بوون، دیارە ئەو (صحیفة)یە کە لە جێی دەستووری ئێستابوو، ئەرکو مافەکان تێیدا دابەش کراونو ئامانجە هاوبەشەکان تێیدا دابەش کراون، وە باس کراوە کە هەر کەسێك هێرش بکاتە سەر مەدینە، ئەهلی ئەم سەحیفەیە هەموویان

---

[11]- السيرة النبوية لابن هشام، ج١ ص٢٥٩ تا ٢٦٥، دار ابن الهيثم.

یەکدەستن لە بەرانبەرییدا، واتە: بەرگرییکردنی هاوبەشیشی تێدا ڕاگەیەنراوە، شایانی باسە ئەو سەحیفەیە لە (٤٦) مادده پێك هاتوە، کە ئێستا مەجال نیە بە تەفسیل باسی بکەین، کەواتە: پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ لایەنێکی نا مسوڵماندا ئەو وەسیقەیەی مۆر کردوە.

بەڵگەی سێیەم: لە حودەیبییەدا پێغەمبەر ﷺ پێکهاتنو سوڵحی حودەیبییە دەکات، لەگەڵ کێدا؟ لەگەڵ هۆزی کافری قورەیشدا، کە بۆ ماوەی (١٠)ساڵ جەنگ ڕادەگرنو پێکەوە دەکەونە حاڵەتی ئاشتیو هێمنییەوە، جا لەو کاتەدا کە ئەو سوڵحو پێکهاتنە ئیمزا دەکرێت، دوو تیرەی پێکەوە ناکۆك دەبن، وەکو لە سەحیحی موسلیمو بوخارییو سیرەی ئیبن هیشامدا هاتوە، [١٢] کە خوێن لە نێوانیاندا هەبووە، ئەوانیش (بەنی بەکر)و (خوزاعە) بوون، (بەنی بەکر) دەڵێن: ئێمە لەگەڵ قورەیشدا دەبینە هاوپەیمان، (خوزاعە)ش دەڵێن: ئێمە لەگەڵ موحەممەددا ﷺ دەبینە هاوپەیمان، ئیتیفاقییەکەشیان وابوە، واتە: سوڵحی حودەیبییە وابووە کە هەر کەسێك بوو بە هاوپەیمانی یەکێك لەو دوو لایە، حوکمی ئەو لایەی هەیە، واتە پێغەمبەر ﷺ دێنێ هاوپەیمانێتیی دەکات لەگەڵ (خوزاعە)دا کە تیرەیەکی بتپەرستن، وەکو چۆن (بەنوبەکر)ی دوژمنو مونافیسیشیان دەبنە هاوپەیمانی قورەیش، ئنجا دوایی پێغەمبەر ﷺ لە کاتی ئازادکردنی مەککەدا چ شتێك دەبێتە بەڵگەو پاساوی ئەوە کە پێغەمبەر

---

[١٢] - هەمان سەرچاوە، ج٣ ١٦٢ تا ١٧٦.

ﷺ بچێت مەککە ئازاد بکات؟! بێگومان ئەوە کە (بەنوبەکر)ی هاوپەیمانی قورەیشە، دەچن شەبەیخوون دەکەنە سەر (خوزاعە)ی هاوپەیمانی پێغەمبەر ﷺ، کە هەردووکیشیان موشریكو بتپەرستنو (٢٠) کەسیان لێ دەکوژن، ئنجا (عمرو بن سالم)ی خوزاعی کە سەرۆکی تیرەی خوزاعەیە دەچێ بۆ مەدینەو سکاڵای خۆی دەکات لای پێغەمبەر ﷺ، لای هاوپەیمانەکەیو دەڵێ: ئەی موحەممەد تیرەی هاوپەیمانی قورەیش هاتن لە شەبەیخووندا بەسەر ئێمەیاندا داو (٢٠) کەسیان لێ کوشتووین، ئێمەش هاوپەیمانی تۆین، دیارە ئەو شعرێکی درێژ دەخوێنێتەوە کە لە سیرەی ئیبوهیشامدا شیعرەکە هاتوە،[١٣] پێغەمبەریش ﷺ بە یەك دێڕ وەڵامی دەداتەوەو دەفەرموێت: (نُصرت یا عَمر بن سالم)، سەرخرایت ئەی عەمری کوڕی سالم، پشتیوانیت لێدەکەین، وەسەرەنجام پێغەمبەر ﷺ دوایی دەچێت مەککە ئازاد دەکات، چونکە قورەیش پەیمانیان هەڵوەشاندۆتەوە، بۆ؟ چونکە لە هاوپەیمانی پێغەمبەریان داوە! کەواتە: لێرەدا پێغەمبەر ﷺ هاوپەیمانێتیی کردوە لەگەڵ تیرەیەکی نامسوڵماندا، نەك بۆ پرۆسەیەکی سیاسیی وەك هەڵبژاردن، بەڵکو بۆ شەڕ لەسەر یەکتر کردن!!

بەڵگەی چوارەمو پێنجەم: پێغەمبەری خوا ﷺ لە دوو پەیماندا بەشداریی کردوە کەلەنێوان چەند تیرەیەکی موشریکدا بەستراون پێش پێغەمبەرایەتی، بەس ئێمە بۆچی باسیان دەکەین؟ چونکە دوایی

---

[١٣] - هەمان سەرچاوە، ج٤ ص٢٢١.

پێغەمبەری خوا ﷺ مەدحی ئەو دوو پەیمانەی کردوەو فەرمووشیەتی: ئەگەر لە ئیسلامیشدا بانگ بکرێم بۆ پەیمانی ئاوا، تێیدا بەشدار دەبم، یەکێك لەو دووپەیمانە پێی دەوترێت: پەیمانی جوامێران (حلف الفضول)، ئەوی دیش پێی دەوترێت: پەیمانی بۆنخۆشکراوان (حلف المطيبين)، (حلف الفضول) لە ئەنجامی ئەوەدا بووە کە کابرایەك دێت شتێك دەفرۆشێت لە مەککەو یەکێك لە سەرۆك تیرە دەسەڵاتدارەکانی مەککە شتەکەی لێدەستێنێ، کە هەندێك دەڵێن کەلوپەلێك دەبێتو پارەکەی ناداتێ، هەندێك دەڵێن کچێکی لێ زەوت دەکات، کابراش دەچێتە سەر یەکێك لە کێوەکانی مەککەو، هاوار دەکات، دەڵێت: ئەی خەڵکی مەککە! ئەی جوامێرانی مەککە وەرن دیفاعم لێ بکەن، ئەو کابرایە ئەو زوڵمەی لێ کردووم، ئیدی پێنج تیرە دەچن دیفاع دەکەن لەو کابرایە، کە وەکو ئیبنوهیشام هێناویەتی:[١٤] (بەنو هاشم، بەنولمطەلیب، ئەسەدو بنو عەبدولعوززا، زوهرە، تەیم بنو موررە)، ئەو پێنج تیرەیە پەیمان پێکەوە دەبەستن کە لەمەودوا هەر کەسێ زوڵمی لێ کرا لە مەککە، دەبێت دیفاعی لێ بکەین، پێغەمبەر بەو موناسەبەتەوە فەرموویەتی: "لقد شهدت في دار عبدالله بن جدعان حلفاً ما أحب أن لي به حمراً النِّعم، ولو أُدعى به في الإسلام لأجبت"، کە ئیبنو ئیسحاق هێناویەتی، واتە: لە ماڵی عەبدوڵلای کوڕی جیدعاندا بەشداریی پەیمانێك بووم، حەز ناکەم کە

---

[١٤] - هەمان سەرچاوە، ج١ ص٧٢.

ئەو پەیمانە بشکێنمو حوشتری سپیم هەبێت (دیارە حوشتری سپی ماڵێکی بەقیمەت بووە)، وە ئەگەر لە ئیسلامیشدا بانگ بکرێم بۆ پەیمانێکی ئاوا وەڵام دەدەمەوە، ئەمە (حلف الفضول) کە کۆمەڵە پیاوێکی جوامێر پەیمان دەبەستن کە لەمەودوا نەیەڵن کەس زوڵمی لێ بکرێت، هەروەها (حلف المطيِّبين)یش بووە کە ئەویش دیسان پێغەمبەر ﷺ تێیدا بەشدار بووەو لەوبارەیەوە دەفەرموێ: "شهدت حلف المطيبين وما أحب أن أنكثه وأن لي به حمراً النِّعم"، رواه أحمد، واتە: بەشداری پەیمانی موتەییەبین بووم، حەز ناکەم هەڵی بوەشێنمەوەو حوشتری سپیم بدەنێ لە بەرانبەریدا، پوختەی چۆنیەتی ئەو پەیمانەش ئەوەبووە کە هەردووك تیرەی: (بنو عبدالمناف)و (بنو عبدالدار) لەسەر چۆنیەتی دابەشکردنی کاروباری ئیداریی نێو شاری مەککە کێشەو مشتو مڕیان دەبێو سەرەنجام هەرچوار تیرەی: (بنو أسد بن عبدالعُزّى)و (بنو زهرة بن كلاب)و (بنو تيم بن مرة بن كعب)و (بنو الحارث بن فهر بن مالك بن النَّضر) دەدەنە پاڵ (بنو عبد مناف)و دەفرێکی پڕ لەمیسك دێننو لەلای کەعبە هەموویان دەستی تێدەخەنو دەستیان لەدیواری کەعبە هەڵدەسوون، وەك جەختکردنەوە لەسەر پشتی یەکدی گرتن، بۆیە نازناوی (المُطيَّبين) وەردەگرن.

وەلەبەرانبەریشدا هەرچوار تیرەی: (بنو مخزوم)و (بنو سهم)و (بنو جُمَح)و (بنو عدي) دەدەنە پاڵ (بنو عبدالدار)و ئەمانیش بەهەمان شێوە پەیمانی بەرگریی لەیەکدی گرتن پێکەوە دەبەستنو، ئەمانیش نازناوی (الأحلاف) وەردەگرن.

جادیاره پێغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ بۆنخۆشکراوان (مُطیِّبین) دا بووه، بۆیه فەرموویەتی: (شهِدْتُ حِلْفَ المطيِّبين..).

جا پێغەمبەر ﷺ دیسان مەدحی پەیمانی موتەییەبین دەکاتو دەفەرمویّ: من شانازیی پێوه دەکەم کە تێیدا بەشدار بووم، ئێستاش ئامادە نیم هەڵی بوەشێنمەوە، مێژوونووسان دەڵێن: پێغەمبەر ﷺ لە کاتی ئازادکرانی مەککەدا عوسمانی کوڕی تەڵحەی بانگ کرد کە لەو تیرانەیە کە کاتی خۆی کلیل بەدەستی کەعبە بوون، فەرمووی: (وەك پابەندیی بە پەیمانەکەی کە کاتی خۆی لە نێوان موتەییەبینو ئەحلافدا هەبووە) (هاك مفتاحك یا عثمان، اليوم يوم برّ ووَفاء)[15] واتە: ها ئەی عوسمان کلیلەکەت بگرە! ئەمڕۆ ڕۆژی چاکەکارییو وەفادارییە.

مێژوونوسان دەڵێن: ئەو هەڵوێستەی پێغەمبەر ﷺ وەفادارییی بووه بەو پەیمانە کە پەیمانی موتەییەبینە لەگەڵ ئەحلاف دا کە نێوەڕۆکەکەی ئەوه بووه، کەس زوڵم لە کەس نەکاتو ئەرکو مافەکان دابەش بکرێن لە نێوان پێکهاتەکانی شاری مەککەدا.

+ زۆر سوپاس کە ژمارەیەك بەڵگەت لەو بارەیەوه باس کرد، من پرسیارێکم هەیە و بەراوردێکیشم هەیە لە نێوان ئەو بەڵگانەی بەڕێزت باست کردن لەگەڵ ئەو هاوپەیمانێتییەی کە ئێوه هەتانە بۆ هەڵبژاردنەکان.

– فەرموو:

---

[15] - السيرة النبوية لابن هشام، ج٤ ص٢٣٤.

+ ئەو کەسانەی کە تێبینییان هەیەو پێچەوانەی ڕاو بۆچوونی بەڕێزتانیان هەیە، پێیان وایە هاوپەیمانێتیی بۆ هەڵبژاردن جیاوازە، چونکە هەڵبژاردن وەکو هیچ پرۆسەیەکی تر نیە، بۆ پەرلەمانە، پەرلەمانییش ئەنجوومەنێکی تەشریعییەو یاسا بۆ خەڵکی وڵات دەردەکات، ئنجا دەنگدانییش پرۆسەی شایەتییدانەو ناکرێت ئینسانی مسوڵمان شایەتیی بۆ لیستێك بدات کە کەسێکی تیابێت نامسوڵمان بێت، یان عەلمانیی بێت، یان ئاینی پیرۆزی ئیسلام وەکو ئاین تەبەننی نەکات، ئەوە سەرنجێکە.

ـ من پێش ئەوەی وەڵامی ئەو پرسیارە بدەمەوە یاخود ئەو ئیشکالە ڕوون بکەمەوە، دەمەوێت بەڵگەیەکی دیکەی شەشەم بخەمە پاڵ ئەو بەڵگانەی پێشوو، ئەویش ئەوەیە کە خوا (سبحانه وتعالى) لە سوورەتی (المائدة) لە ئایەتی ژمارە (٢)دا کە لە بەرنامەیەکی پێشووتریشدا ئەو ئایەتەم هێنا، خوا خیتاب لەگەڵ مسوڵماناندا دەکات، دەیاندوێنێو دەفەرمویّ: "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُحِلُّواْ شَعَآئِرَ اللّهِ وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلاَ الْهَدْيَ وَلاَ الْقَلآئِدَ وَلا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَاناً وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواْ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُواْ وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ"، لەم ئایەتە بەپێزەدا خوا (سبحانه وتعالى) فەرمان بە مسوڵمانان دەکات کە دروشمەکانی خوا نەشکێنن، واتە: ئەو دروشمانەی کە قەدەغەی کردوون بۆ خۆیانیان حەڵاڵ نەکەن، خەڵکانێك کە ڕێز لە دروشمەکانی خوا دەگرن، ئەوان لەسۆنگەی ئەوەوە کە بە

نامسوڵمانیان دەزانن، نەچن تەجاوز بکەنە سەریان، دوایی لەو سیاقەی ئایەتەکەدا دەفەرموێت: "وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى، وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ..."، وە هاوکاریی یەکدیی بکەن (واتە: لەگەڵ غەیری خۆتان)دا لەسەر چاکەکاریی‌و پارێزکاریی، بەڵام هاوکاریی یەکدیی مەکەن لەسەر گوناح‌و دەستدرێژیی، کەواتە: لەم ڕستە قورئانییە وەردەگیرێت کە تۆ بۆ هەر مەبەست‌و ئامانجێکی شەرعیی، کە لە نێوان تۆ و تەرەفی بەرانبەردا هەیە، مادام ئەو ئامانجە لە خودی خۆدا ئامانجێکی شەرعیی‌و شتێکی باش‌و بەکەڵك بێت، تۆ نەك هەر بۆت هەیە، بەڵکو لەسەرت پێویستە هاوکاریی بکەی‌و دەستبار بگری بۆ ئەو تەرەفەی بەرانبەرت، چونکە خوا فەرمانی بەوە پێ کردووی، (الْبرِّ)یش واتە: چاکەکاریی، هەر شتێك کە بۆ خەڵك باش بێت‌و سوودو بەرژەوەندیی خەلکیی تێدا بێت، (التقوى)ش یانی: پارێزکاریی، واتە: یانی: هەرشتێك مایەی پارێزران لەسزاو تووڕەیی خواو مایەی ڕەزامەندیی خوا بێت، بەڵام ئەوەی کە لەسەر ئینسان قەدەغە کراوە، ئەوەیە کە لەسەر گوناح‌و دەستدرێژیی دەستبار بۆ خەڵك بگرێ‌و هاوکاریی خەڵك بکات، کەواتە: ئێمە لەگەڵ ئەو دوو لایەنەو هەر لایەنێکی دیکەشدا، چونکە ئێمە کە لەگەڵ ئەو دوو لایەنەدا لیستمان پێك هێناوە، مانای وانییە کە خۆمان لە لایەنەکانی دیکەش دابڕیوە، خۆ ئێمە لەگەڵ هەموو ئەو لایەنە سیاسییانەی دیکەدا پێکەوە لەم وڵاتەداین‌و هەموومان کار دەکەین بۆ ئەوە کە خەڵکەکەمان بەختەوەر بکەین‌و وڵاتەکەمان ئاوەدان بێت‌و خێرو خۆشیی بۆ خەڵك دابین

بکەین‌و دادگەریی بچەسپێنین، هەموومان ئەگەر بە کـردەوەش پراکتیـزەی نەکەین، بە لایەنی کەمەوە ئەو دروشمانەمان بەرز کردۆتەوە، کەواتە ئێمـە لە ڕووی شەرعییەوە مـولزەمین کـە بـۆ هێنانـەدی ئامانجـە هاوبەشـەکان لەگـەڵ هـەموو کەسـدا هاوکـارو دەسـتبارگر بـین، بـا ئیتیفاقیـەی ئیمزاکراویشمان نەبێت، بەڵام کە ئیتیفاقیەی ئیمزاکراو هەبوو ئـەتۆ زیـاتر بەوەوە مولزەمیت، جارێك بە حوکمی دەقەکانی شەریعەت‌و جارێکیش بـە حوکمی ئەو بەڵێن‌و پەیمانەی کە داوتە.

سەبارەت بە پرسیارەکەت یـان ئـەو ئیشکالە کـە هەنـدێك کـەس باسـی دەکات کە هەڵبـژاردنی نوێنـەران بـۆ پەرلەمانـە، پەرلـەمانییش شـوێنی بڕیاردان‌و یاسادانانە، هەر بەکورتی دەڵێین: بنـچینـەیەکی شـەرعیی هەیـە کە خوای پەروەردگار لە چەندان ئایەتداو پێغەمبەر ﷺ لـە فەرمایـشتدا ڕوونی کردۆتەوە کە حیساب‌و کیتاب لەگەڵ ئینساندا دەکرێت بەپێی نیازو مەبەستی: وەك خوا فەرموویەتی: (وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ) البینـة -٥-، واتە: وە تەنیا فەرمانیان بەوە پێکرابوو کە بەندایەتی بۆ خوا بکەن‌و ملکەچیی خۆیانی بـۆ سـاغ بکەنـەوە، پێغەمبـەریش ﷺ فەرموویەتی: (إنما الأعمـال بالنیـات...) متفـق علیـە، واتـە: بێگومـان کردەوەکان بەس بەپێی نیاز (نیـة)ە کانن، کەواتە: ئەسڵ لـە هەرکارێکـدا ئەوەیە کە تۆ مەبەستت پێ لەو کارە چییە؟! کەسێك کە دەنگ دەدات بـا بەو نییەتە دەنگ بدات کە نوێنەرێکی باشی لەو ئەنجوومـەنی یاسـادانان‌و پەرلەمانەدا هەبێت، با ئەو نییەتی وابێت کە ئـەو خەڵکانـە کـە ئـەو بـە

باشیان دەزانێت، کە داکۆکیی دەکەن لەو ئامانجانە کە ئەو بە ڕێكو ڕاستو شەرعییان دەزانێت، بچنە پەرلەمانەوە، وەبا نییەتی وا نەبێت کە کابرایەکی نائیسلامیی یان نامسوڵمان بچێتە پەرلەمان، ئەوکاتە بەرهەمو پاداشتی کارەکەی بەپێی نییەتەکەی خۆیەتی، ئنجا ئەگەر تەماشای ڕێژەی کورسییەکانییش بکرێت، هەر دیارە چۆنە؟ هەر کەسە بەپێی قەبارەی خۆی، بە لەبەرچاوگرتنی دەرهاویشتەی هەڵبژاردنەکانی پێشێ بە تۆزێك تەعدیلەوە، ئەوە کراوە بە تەرازوو، تۆزێك تەعدیل بەنیسبەت ئێمەوە وەکو کۆمەڵی ئیسلامیی، پاشان لێرەدا مەسەلەیەکی دیکەش هەیە: هەندێك کەس وادەزانێت پەرلەمانتاران هەر لەگەڵ زمانیان هەڵهێنا ئەوە حەتمەن یان شتێك حەرام دەکەن، یان شتێك حەلاڵ دەکەن، کە بێگومان ئەوەش وانیەو ئەمجۆرە بیرکردنەوەیە هۆیەکەی شارەزا نەبوونە لە ئەرکی پەرلەمان، پەرلەمان سێ ئەرکی سەرەکیی هەیە، یەکەم: یاسادانانە، دووەم: پێکهێنانی حکومەتوچاودێریی حکومەتو چاودێرییکردنی وەزیرەکانەو لێپرسینەوەیانەو ئاڕاستەکردنو تەوجیهکردنیانە، سێیەم: موسادەقەکردنە لەسەر بودجەو ئاگاداربوونە لە دارایی، چەند واریدات دێو چۆن خەرج دەکرێ؟! ئەمانە سێ ئەرکە سەرەکییەکەی پەرلەمانن، کەواتە: تەنیا یەکێك لە ئەرکەکانی پەرلەمان یاسادانانەو یاسادانانیش هەمووی هەر مەسەلەی حەڕامو حەلاڵ نیە، بەڵکو زۆری شتی ئیدارییەو چەند مەسەلەیەکە کە مەرج نیە لەگەڵ شەرع تێك بگیرێن.

+ دووانیـــان هـــەر پەیوەنـــدیی یـــان بـــە عەقیـــدەوە نیـــە: لێپرســـینەوەی حکومەتو تەسدیقی بودجە.

ـ بەڵێ ئەرکی پەرلەمان زیاتر پەیوەندیی بە کاروبـاری ئیدارییـەوە هەیـە، سوود بەرژەوەندیی خەڵك چۆن تەحقیق دەبێت؟ چـۆن زیـانو زەرەریـان لێ دوور دەخەیەوە؟ کە ئەوە بۆ خۆی لە ئەسڵدا فـەرزێکی شـەرعییە، پاشـان زۆر جـاران خـەڵکی ئیـسلامییو غـەیرە ئیـسلامیی هـەموومان لەسـەر هێندیك بەها یەکدەنگین، هەمووماان لەسەر عـەدل یەکـدەنگین، وە لەسـەر نـــەبوونی گەنـــدڵیی هـــەمووماان یەکـــدەنگین، وە لەســـەر نـــەبوونی مەحسوبییەت، دەیناسیو و ناینایسیو خزمیەتی یان بێگانەیە؟ هـەمووماان یەکدەنگین، زۆر بەهای بەرزو باش هەن هەمووماان لەسـەریان یەکـدەنگین، دەمێنێتەوە ئەو شتانەی کە لەگـەڵ شـەریعەتی ئیـسلامیی دا دژنو تێـك دەگیرێـن، ئێمـە دیـارە وەکـو ئـەو دوو لایەنـە ئیـسلامییە خۆمـان بـە موکەللەف دەبینینو بە ئەرکی سەرشـانی خۆمـانی دەزانـین کـە بـەرگریی بکەین لەیاساو سنوورەکانی شەریعەتو هەر شـتێك کـە دژی شـەریعەتی ئیـسلامیی بـێ، بـەپێی توانـای خۆمـان، پێـشگیرییان لـێ بکـەینو نەیانهێڵین، کە دیارە هەندێك لەو شـتانەش جـاری وا هەیـە کـە یـەکێکی دیکەش بە پاڵنەرێکی دیکـەو هانـدەرێکی دیکـە هـەر ڕەفـزی دەکـاتو دژیەتیو بە زیانی خۆی دەزانێت، بۆ وێنە: ئایا ڕەواجپێـدانی ئیباحییـەت (بەرەڵایی جنسیی) وەکو چۆن پێـچەوانەی دەقـەکانی قورئـانو سـوننەتە، ئایـا پێـچەوانەی هێمنیـیو ئاسایـشی خـەڵکییش نیـە؟ وە پێـچەوانەی

ڕەوشتو ئەخلاقی بەرز نیەو پێچەوانەی بەرژەوەندیی کۆمەڵگاش نیە؟
بێگومان، با، چونکە ئەو شتانە کە شەریعەت قەدەغەی کردوون، بە تەئکید لەبەر ئەوەیە کە زەرەرو زیانی زۆریان لێدەکەوێتەوە بۆ تاكو کۆمەڵو خێزان، لە ڕووی سیاسییو کۆمەڵایەتییو ئابوورییو ئەخلاقییو...هتدەوە، کەواتە هەر لە ڕێوە نابێت ئێمە پێمان وابێت کە هەر شتێك لەگەڵ شەریعەت تێك دەگیرێت، هەر خۆمان دەبین، لەبەرانبەریدا وەك بەکردەوە دەریش کەوت لە مەسەلەی یاسای باری کەسێتیی دا، کە زۆر کەس ویستیان یاساکە بە بارێکدا بخەن، بەڵام بۆیان نەچۆسەر، هەرچەندە بێگومان ئێستاش هەڵەو ناشەرعیی هەر تێدان، بەڵێ: خەڵکی دیکەش کەمو زۆر خۆی بە مسوڵمان دەزانێتو دیفاع لە ئیسلام دەکات، بۆیە ئێمە نابێت ڕەشبین بین، دەمێنێتەوە ئەوە بڵێین: کە بەڕاستیی ئێمە لەگەڵ ئەو دوو لایەنە سیاسییەدا کە هاوپەیمانێتی مان بۆ هەڵبژاردنەکان بڕیار دراوە، ئێمە شتی فراوانمان هێناوەتە بەرچاوی خۆمان، بۆ وێنە لابردنو نەهێشتنی گەندەڵیی، چەسپاندنی دادگەریی، دابین کردنی مافو ئازادییەکان بۆ خەڵك، ئاوەدانکردنەوەی کوردستان، دابین کردنی پێداویستییەکانی ژیانی خەڵك، دروستکردنی ژێرخانی ئابووریی، دەربازکردنی هەرێمی کوردستان لەو قەیرانە نێوخۆییو دەرەکییانەی تێیان کەوتوە، ئێمە ئەوانەمان هێناوەتە بەرچاوی خۆمان، ئنجا پێغەمبەریش ﷺ وەختێ کە لەگەڵ خەڵکی دیکەی غەیری خۆیدا پەیمانی بەستوە، خۆ بە تەئکید لەسەر ئەوە نەبووە کە هەموویان پێکەوە نوێژ بکەن، وە لەسەر

ئەوە نەبووە کە هیچیان شەراب نەخۆنەوە، کابرای جوولەکە گۆشتی بەراز دەخواو شەراب دەخواتەوەو قومار دەکات، وە کابرای (خوزاعە)یی بت دەپەرستیو هەموو ئەو شتانەی کە ئیسلام بە حەرامیان دەزانێ ئەو بە حەلاڵیان دەزانێ ، ئەدی لەسەر چی بووە؟ دیارە بەرژەوەندیی یەکی هاوبەش هەبووە، کە بریتی بووە لە: دیفاع لە یەکدیی کردنو شەڕ لەسەر یەکدیی کردن، کە ئەوە بەرژەوەندییەك بووە بۆ هەردووکیان باش بووە، لەو حاڵەتانەدا دەبێت تەماشای چی بکەیت؟ دیارە دەبێ سەرنج بدەی چ شتێك بۆ تۆشو ئەویش باشە؟ کە من دەتوانم بڵێم سەدان شت هەیە بۆ ئێمە وەکو ئەو دوو لایەنە ئیسلامییە باشە، وە بۆ ئەو دوو لایەنەو لایەنەکانی دیکەش باشە، کە ئێمە دەتوانین هەموو ئەوانە بکەینە خاڵی هاوبەشو ئامانجی هاوبەشو دەستباری یەکتر بگرینو هاوکاریی یەکدیی بکەین بۆ تەحقیقکردنیان.

+ مامۆستا لە کۆتایی بەرنامەکەمان نزیك بووینەتەوە، بەڵام قسەی کۆتاییت چییە بۆ ئەو کەسانەی بە پێچەوانەوە وێڕای ئەوەی کە بەڵگەکانیش ئەبینن، بەڵام ئەوان هەر ئینکارییو پێداگریی دەکەن لەسەر ئەوەی کە ئەمە مەسەلەی عەقیدە و خواو پێغەمبەری خوا ﷺو قورئانە، عەقیدەی ئیسلامیی لەگەڵ هیچ عەقیدەو بیرو باوەڕێکی تر یەك ناگرێتەوە، ئەوەش مەسەلەی تەشریعە، واتە زۆربەی کاتیش بە قووڵیی ناچنە ناو دەقەکانەوە، زۆر بە سادەو ساکار تێیدەگەن یان کوردێکی مسوڵمانە لێرە لە شارەکان بە فەتوای مامۆستایەك یان زانایەکی خەلیج

یان وڵاتێکی تر باوەڕ دەکات، بە کورتی قسەت بۆ ئەو جۆرە کەسانە چییە؟

- بە کورتیی قسەم ئەوەیە هەموو ئەوانەی ئاوا بیر دەکەنەوە، من پێموایە بەڕاستیی لە ئیسلام تێنەگەیشتوون‌و کەسانێکی سەرکێڵ‌و سەتحیین‌و ئەزموونی نێو کاری ئیسلامیی‌و بانگەوازی ئیسلامیی‌و چاکسازیی‌و پاکسازیی کۆمەڵگایان نیە، ئەگەرنا وەرە لە زانایانی هاوچەرخ، هەر لە (حسن البنّا)‌و (مودودي)یەوە بگرە، هەتا (شیخ ناصرالدین الألباني)‌و (شیخ ابن باز)‌و (شیخ عثیمین)‌و (شیخ یوسف القرضاوي)‌و (شیخ محمد أبو زهرة)‌و...هتد، ئەو زانایانە هەموویان (ڕەزاو ڕەحمەتی خوایان لێبێ) ئەوانەی کە ماون و ئەوەی کە وەفاتیان کردوە، هەموویان لەسەر بەشداریی لە هەڵبژاردن‌و پەرلەمان، پاشان هاوپەیمانیی دروستکردن لەگەڵ غەیردا، واتە لەگەڵ لایەنە سیاسییەکانی دیکەدا بە جیاوازیی ئیدۆلۆژییەکانیشەوە، هەموو لا یەکدەنگن لەسەر ئەوە، تەنیا چییان بە مەرج گرتوە؟ گوتوویانە: گرنگ ئەوەیە بەرژەوەندیی مسوڵمانان دابین بکرێت، واتە: سوودو قازانجەکان دەستەبەر بکرێن‌و زەرەرو زیان دوور بخرێنەوە، ئنجا ئەو کەسەش کە دەڵێت عەقیدەی ئیسلامیی جیایە لە هەموو عەقیدەکان، ئێمە پێش ئەو وا دەڵێین، خۆت ئاگاداریت من کتێبی (ئیمان‌و عەقیدەی ئیسلامیی)م هەیە شەش بەرگە، دوو سێ هەزار لاپەڕەیە، ئەگەر ئەو بە کورتی وا دەڵێت، ئێمە بە درێژیی وامان گوتوەو ڕوونمان کردۆتەوە، بەڵام ئایا عەقیدەی ئیسلامیی جیابوون لە عەقیدەکانی

دیکە، مانای وایە دەبێت مسوڵمان سەلام لە خەڵك نەکاو نەگونجێ لەگەڵ خەڵکی دیکەدا بژیو هاوکارو دەستبارگر بێت؟ خۆ ئەمە ئەگەر بۆ سۆشیالیستو زەحمەتکێشان لە ئارادا بێت، دەبووایە بۆ پارتیو یەکێتیی پێشتر باسی بکەن، چونکە ئێمە لە ئەنجومەنی باڵای پارتە سیاسییەکانیشدا ئەندام بووین، کە ئێستا نازانم نە ماوین، نە نەماوین؟ پاشان لەگەڵ یەکێتیو پارتییدا کاتی خۆی، پێشتر یەکگرتووی ئیسلامیی لەگەڵ لیستی هاوپەیمانی کوردستان (پارتیو یەکێتی) بوو، کۆمەڵی ئیسلامیی لیستی سەربەخۆی هەبوو، کە ئەوکاتە من لە زیندان بووم، دوایی لە هەڵبژاردنەکانی دوایی دا ئێمە کەوتینە لیستی هاوپەیمانی کوردستان، چونکە بارودۆخەکە وابوو کەئێمە نەمانتوانی لیستێکی ئیسلامیی پێك بێنینو سەرەنجام ئێمە کەوتینە گەڵ لیستی هاوپەیمانی کوردستان، جا خۆ لەبەر ئەوە کە سۆشیالیستو زەحمەتکێشان کەمن، یان گچکەترن لە پارتیو یەکێتیی، نابێ بڵێی: ئەگەر لەگەڵ حیزبی گچکە بیکەیت حەرامە، بەڵام ئەگەر لەگەڵ هی گەورە بیکەیت حەڵاڵە، ئەگەر حەرام بێت لەگەڵ هەمووان حەرامەو ئەگەر حەڵاڵ بێت لەگەڵ هەمووان حەڵاڵە، ئنجا لە حەقیقەتیشدا ئەو قەزیانە بناغەو ئەسڵ تێیاندا حەڵاڵیو حەرامیی نیە، بەڵکو ئەسڵ ئەوەیە چۆن بەرژەوەندیی تەحقیق دەبێت؟! ئەگەرنا ئەسڵ لە هەڵسوکەوتەکان دا دەستکراوەییە، بۆیەش پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ (خوزاعە) هاوپەیمانێتی جەنگو ئاشتی کردوە، لەگەڵ (بني ضمرة)دا کە تیرەیەکی موشریك بوون، ڕێککەوتنی موادەعەی

کردوه واته شەڕمان مەکەنو شەڕتان ناکەین،[16] وە پێغەمبەر ﷺ ئامادە بووە هۆزی (غطفان) لە شەڕی خەندەقدا یەك لەسەر سێی بەروبوومی مەدینەیان بداتێ،[17] بەس لە کۆڵی ببنەوەو شەڕی لەگەڵدا نەکەن، ئامادە بوو ڕێکەوتنێکیان لەگەڵ بکات، پێغەمبەر ﷺ سەعدی کوڕی موعازو سەعدی کوڕی عوبادەی (کە سەرۆکی ئەوس و خەزرەج بوون) بانگ کردنو ڕاوێژی پێکردنو فەرمووی: دەڵێن چی؟ (ڕێککەوتنەکەیان تەواو کردبوو و کەوتبوونە سەر ئیمزاکردن) ئەوە من بە تەمای ڕێککەوتنێکی ئاوام، کە سێیەکی بەروبوومی مەدینە (کە شارێکی کشتو کاڵیی بووەو دارخورمای زۆرو کشتوکاڵو میوەجاتی زۆری بووە) بیدەم بەو دوو تیرە مۆشریکانە بۆ ئەوەی لە کۆڵمان بنەوە کە ئابلۆوقەی مەدینەیان داوە، بەڵام هەردوو سەعد (خوا لێیان ڕازیی بێت) گوتیان: ئەوانە لە سەردەمێکدا کە ئێمە کافرو موشریك بووین پێش ئەوەی خوا هیدایەتمان بدات تەماعیان نەبووە لە ماڵو میوەی ئێمەدا بەبێ پارە، بە کڕین نەبێت، ئێستا کە خوای پەروەردگار ئێمەی بە هۆی تۆوەو بە هۆی ئیسلامەوە عیززەتمەند کردوە "والله لا نعطیهم الا السیف"[18]، بەخوا جگە لە شمشێر شتێکی دیکەیان نادەینێ، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "رأیت العرب قد رمتکم عن قوس واحدة"، تەماشام کرد عەرەبی کافر هەموویان لە یەك کەوانەوە تیرتان

---

[16] - السیرة النبویة لابن هشام، ج٢ ص٣١٨.

[17] - هەمان سەرچاوە، ج٣، ص١٠٨،١٠٩.

[18] - هەمان سەرچاوە، ج٣ ص١٠٩.

تێدەگرن، واتە هەموویان لە سەرتان کۆ بوونەوە، وتم دوژمنێکتان لـێ کەم بکەمەوە، ئەگەر بۆ خۆتان ڕازیی نین‌و لە خۆتان ڕادەبینن، نایکەین، ئیدی ئیتیفاقییەکەیان هەڵوەشاندەوە، کەواتـە: مەسـەلەی هەڵـسوکەوت کـردن لەگەڵ خەڵکدا، لەگەڵ لایەنە سیاسییەکاندا دەمێنێتەوە ئـەوەی کـە چـۆن بەرژەوەندیی مسوڵمانان زیاتر تەحقیق دەبێت، واتـە: چـۆن زیانیـان زیـاتر لـێ دوور دەخرێتـەوەو سـوودی زیاتریـان پێدەگەیـەنرێ،ئا ئـەوە سـەنگی مەحەکە لە بواری سیاسەتی شەرعییدا، ئەگەرنا ئەوەی کە دەڵێ: ئاخر لـە پەرلەمان دا شتی هەڵەو ناهەق دەگوترێ، دەڵێین: مرۆڤـ ئەگەر لـە مـاڵی خۆشیدابێ‌و ڕازیی بێ بە یاسایەکی پەرلەمان، بە بڕیارێکی پەرلـەمان کـە لەگەڵ دەقێکی قورئان‌و سوننەت تێك دەگیرێ، ئەوە هەر لـە ماڵـێ کـافر دەبـێ‌و پێویـست ناکـات بـچێت لـە پەرلـەمان کـافر بـێ، بـەڵام بـا لـە نێوجەرگەی پەرلەمانیشدا بێت، ئەگەر ڕازیی نەبێت بـە ناشـەرعیی، نـەك هەر پێی کافر نەبووە، بەڵکو وەك پێغەمبـەر ﷺ فەرموویـەتی: (أفـضل الجهاد كلمة حق عند سلطان جائـر) رواه أبـو داود واتـە: باشـترین جیهـاد بریتییە لە قسەیەکی حەق لای دەسەڵاتدارێکی سـتەمکار کـە ناشـەرعیی دەکات، بەڵێ تۆ لەوێ بڵێیت: نەخێر، ئەوە بەڕاستیی گەورەترین جیهـادەو هیچ گوناهباریی تێدا نیە، بەڵکو ئەوە گوناهبارییە کە تـۆ لێگـەڕێی ئـەو پەرلەمانە خەڵکی دیکـە بـچێت‌و ناشـەرعیی تێـدا بڕیـار بـدات‌و تـۆش بێدەنگ بیت، یاخود لە ماڵی خۆت پرتەو بۆڵە بکەیت، نەخێر، بچۆ لـەوێ قسەی حەقی خۆت بکە، ئیسلام ئاوای گوتوە، بـچۆ لـەوێ قـسەی حـەقی

خۆت بکەو دیفاع لە حەقەکەی خۆت بکە، چونکە تۆ نوێنەری خەڵکی مسوڵمانی، ئەمما تۆ کە لە ماڵی خۆت پرتەو بۆڵە دەکەیتو ڕەخنە دەگریت، ئەوە بە فلسێك ناچێت، ئنجا لە ڕاستییدا ئەوانە کە ئاوا بە ڕەهایی ڕەخنە لەو جۆرە کارانە دەگرن، هەر ڕەخنە لە ئێمە ناگرن، بەڵکو ڕەخنە لە حەسەن بەنناو ئەبوو لئەعلای مەودودییو ئیبن بازو ناصرەددینی ئەلبانیو...هتد (ڕەحمەتی خوایان لێبێت) دەگرن وە من هیچ زاناو فەقیهێکم پێ شك نایەت ڕێی کاری سیاسی بە (هاوپەیمانێتی)یشەوە لە مسوڵمانان گرتبێت، بەڵکو هەموویان گوتوویانە دەبێت تەماشا بکەی: ئەگەر مەسڵەحەتی ئیسلامو مسوڵمانان بەوە تەحقیق دەبێت، با بکرێو ئەگەر زیانی تێدایە با نەکرێ، دەجا منیش هەر ئەمە دەڵێمو ئەگەر زیانی تێدابێت نابێت بیکەی، بەڵام ئەگەر بزانی بەرژەوەندیی بەوە نەبێت تەحقیق نابێت، کۆمەڵێك مەفسەدەو خراپە هەیە بەوە نەبێت لە کۆڵت نابێتەوە، ئەوە لەڕاستییدا لەو کاتەدا نەك هەر بۆت ڕەوایە، بەڵکو جاری وایە لەسەریشت پێویست دەبێت، بەپێی بنچینەی شەرعیی: (ما لایتم الواجب الاّ به فهو واجبٌ) واتە: هەرشتێك فەرزێك پەکی لەسەری کەوت، فەرز دەبێ.

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

خزمەتگوزاری
وچاکسازی (٥٩)